

УДК 631.11.005

В. Є. Скоцик,
к. с.-г. наук, Білоцерківський національний аграрний університет
Л. М. Сати́р,
д. е. н., доцент, Білоцерківський національний аграрний університет

ТЕХНІЧНА БАЗА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ВИРІШЕННЯ

V. Skotsyk,
candidate of agricultural sciences, Bila Tserkva national agrarian university
L. Satyr,
Ph. D, Associate Professor, Bila Tserkva national agrarian university

THE TECHNICAL BASE OF AGRICULTURAL ENTERPRISES: PRESENT SITUATION AND PROBLEMS OF SOLVING

У статті розглядається сучасний стан технічної бази сільськогосподарських підприємств. Здійснено оцінку впливу рівня технічного оснащення на ефективність виробництва основних видів сільськогосподарської продукції. Встановлено, що значні втрати при вирощуванні сільськогосподарських культур виникають через низький рівень технічного забезпечення господарств корпоративного сектору аграрної економіки. З'ясовано основні першопричини незадовільного технічного стану більшості господарств корпоративного сектору аграрної економіки Київської області. Здійснено оцінку джерел фінансування придбання сільськогосподарської техніки. Встановлено, що основними джерелами придбання сільськогосподарської техніки є власні фінансові ресурси підприємств, головним чином прибуток. Через високий рівень відсоткових ставок по кредитах сільськогосподарські підприємства не користуються послугами кредитних установ технічної бази.

Запропоновано шляхи покращення стану технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств. Одним із шляхів модернізації технічної бази сільськогосподарських підприємств є лізинг за участю держави.

The article looks at the current state of technical base of agricultural enterprises. The estimation of the impact of technical equipment on the effectiveness of major agricultural products. It is established that significant losses in growing crops occur due to low technical support corporate farms agricultural economics. It was found the main root causes of poor technical condition of most corporate farms agricultural economics Kiev region. The estimation of the sources of financing the purchase of agricultural machinery. Established that the main sources of purchase of agricultural machinery has its own financial resources of enterprises, mainly profit. Because of the high interest rates on loans farms do not use technical base of credit institutions.

The ways of improvement of technical support of agricultural enterprises. One way of modernization of technical base farm is leasing with the participation of the state.

Ключові слова: технічна база, сільськогосподарське підприємство, виробництво, джерела фінансування, державна підтримка.

Key words: base, agricultural enterprise, production, funding, government support.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Найважливішою складовою виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств є матеріально-технічна база, що забезпечує механізацію й автоматизацію виробничих процесів, яка багато в чому визначає рівень продуктивності праці та ефективність виробничої діяльності.

Інтенсивний розвиток сільськогосподарського виробництва передбачає технологічну і технічну модернізацію, підвищення продуктивності праці та ресурсозбереження в сільському господарстві. Одним із ключових напрямів модернізації аграрного сектору економіки є оновлення технічної бази. Водночас матеріально-технічна оснащеність

Таблиця 1. Динаміка наявності техніки у сільськогосподарських підприємствах Київської області, шт.

Вид техніки	Роки					2013 р. у % до	
	1991	2005	2011	2012	2013	1991	2012
Трактори	26262	11320	8554	7993	8279	31,52	103,58
Зернозбиральні комбайни	5014	2277	1643	1537	1612	32,15	104,88
Кукурудзозбиральні комбайни	791	227	125	105	114	14,41	108,57
Картоплезбиральні комбайни	716	109	135	128	56	7,82	43,75
Бурякозбиральні машини	1210	628	396	361	344	28,43	95,29
Льнозбиральні комбайни	117	15	12	5	5	4,27	100,00
Установки та агрегати для доїння корів	4619	1020	891	925	1026	22,21	110,92

сільськогосподарських підприємств і способи відтворення технічної бази в сучасних економічних умовах для виробників великою мірою залежать від фінансового стану, розміру суб'єкта господарювання, ефективності його господарської діяльності та інших критеріїв, що впливають на доступність позикових коштів і коштів державної підтримки. Слід зазначити, що, крім кількісних показників забезпеченості сільськогосподарського виробництва технічними ресурсами важливе значення мають їх якісні характеристики, такі, як продуктивність, фізичний і моральний знос.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств знайшли належне відображення в наукових працях таких вчених-економістів, як: С. Азізов, В. Андрійчук, Л. Бага, Т. Величко, Й. Завадський, А. Іванишин, Л. Дідковська, В. Лешенко, Г. Підлісецький, В. Петров, О. Плаксін, Т. Остапенко, П. Саблук, В. Шебалин, В. Шкляр В. Якубив, В. Ярошинський та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Здійснити оцінку сучасного стану технічної бази сільськогосподарських підприємств та запропонувати шляхи їх покращення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Технічна база сільськогосподарських підприємств є сукупністю технічних засобів, що дозволяють створити умови для виробництва сільськогосподарської продукції з найменшими затратами живої й уречевленої праці. Тому проблеми оснащеності виробників сільськогосподарської технікою і ефективності їх використання мають особливу значимість.

За результатами оцінки показників технічної оснащеності, енергозабезпеченості, енергоозброєності, завантаження техніки, середньої потужності парку і вікової структури можна зробити висновки про рівень технічного потенціалу регіону, дати вихідну інформацію для прийняття рішень про механізми і напрями державної підтримки технічної модернізації агробізнесу.

Заходи щодо стимулювання технічної і технологічної модернізації сільського господарства регіону повинні застосовуватися у випадках, коли рівень технічного потенціалу стабільний, проте спостерігається негативна динаміка у віковій структурі, енергозабезпеченості, знизився рівень конкурентоспроможності галузей регіонального агробізнесу, для оновлення парку не стільки фізично зношеної техніки, скільки морально зношеної, зниження трудомісткості та нарощування фінансово-економічного потенціалу сільського господарства в цілому [1, с. 81]. Технічна модернізація необхідна якщо стан технічної бази сільського господарства регіону визнано задовільним, але збереження застарілих технологій виробництва найближчим часом може істотно знизити конкурентоспроможність.

Зазначимо, що після вступу України до СОТ постали принципово нові завдання перед сільськогосподарськими

виробниками щодо підвищення конкурентоспроможності своєї продукції, при вирішенні яких рівень технічної оснащеності є одним з ключових факторів. У цілому технічне оснащення сільськогосподарських підприємств Київської області характеризується негативною динамікою. Дані про наявність сільськогосподарської техніки наведено в таблиці 1.

Протягом 1991—2013 рр. кількість тракторів і зернозбиральних комбайнів зменшилася більш як утричі, кукурудзозбиральних — майже в 7 разів, картоплезбиральних — у 13 разів. Проте в 2013 р. порівняно з 2012 р. відбувається поступове кількісне зростання по зернозбиральних комбайнах, тракторах і доїльних установках, що свідчить про процес модернізації виробництва основних видів продукції сільськогосподарськими підприємствами Київської області.

Якщо порівняти вищезазначені зміни щодо кількості техніки, яка знаходиться у розпорядженні сільськогосподарських підприємств на рівні країни та Київської області, то можна бачити, що ситуація на рівні області по основних видах техніки виправляється.

Так, по тракторах, зернозбиральних кукурудзозбиральних і льнозбиральних комбайнах кількісні показники їх зменшення на рівні досліджуваної області виявилися лише дещо меншими від середнього значення по країні. Натомість, за досліджуваний період у сільськогосподарських підприємствах Київської області спостерігалось на порядок значно нижче, ніж по Україні, скорочення кількості бурякозбиральних машин і картоплезбиральних комбайнів.

Оцінюючи рівень наявності сільськогосподарської техніки в господарствах корпоративного сектору аграрної економіки, слід звернути увагу на нерівномірність її розподілу (табл. 2).

Як свідчать дані таблиці 2, 34,8 % сільськогосподарських підприємств не мають тракторів, 51,9 % — автомобілів, 48,6 % — плугів, 46,7 % — сівалок. Тобто для проведення комплексу польових робіт ці господарства змушені залучати послуги сторонніх організацій.

При цьому основна частина сільськогосподарської техніки сконцентрована в 10—15 % сільськогосподарських підприємствах, у яких в середньому налічується від 20—30 і більше одиниць. Так, у них сконцентровано тракторів — 4580 од., або 59,9 %, автомобілів — 4789 од., або 67 % від загальної кількості технічних засобів, які знаходяться у користуванні господарств корпоративного сектору аграрної економіки Київської області.

Урожайність сільгоспкультур у господарствах із низьким рівнем ресурсного забезпечення у 2—3 рази нижча, ніж у господарствах із високим рівнем цього показника. Останні вирощують сільгоспкультури за інтенсивними технологіями з використанням факторів управління їх продуктивністю, що забезпечує високі врожаї. Для реалізації таких технологій використовують переважно техніку іноземного виробництва. Для більшості сільгоспідприємств сучасні енергонасичені трактори і комбіновані багатоопераційні машини, які реалізують перспективні технології виробництва продукції рослинництва, нині практично недоступні. Такі господарства

комплектують машинно-тракторний парк технікою вітчизняного виробництва та імпортною, що була у використанні. Ці машини не забезпечують додержання вимог агротехніки до якості робіт.

Зазначимо, що у більшості сільськогосподарських підприємств Київської області частина техніки, яка перебуває на балансі сільськогосподарських підприємств, непрацездатна, оскільки агротехнічні сервісні служби безпосередньо не пов'язані з кінцевими результатами сільськогосподарського виробництва, а самі господарства не мають достатніх фінансових ресурсів для закупівлі дорогих запчастин, поновлення машинно-тракторного парку тощо [2, с. 92].

Із зменшенням кількості техніки та зниження рівня її технічної готовності збільшилося навантаження на трактори, зернозбиральні комбайни та інші машини. Оцінка стану технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва свідчить, що товаровиробники забезпечені основними сільськогосподарськими машинами лише на 48—65% до їх технологічної потреби. Через технічні несправності та фізичне зношення щорічно не задіяно у польових роботах 25—35% тракторів і комбайнів. Дво- або трикратне навантаження на трактори та комбайни призводить до подовження строків проведення польових робіт і, як наслідок, значних втрат урожаю, збільшує витрати на ремонт і технічне обслуговування.

Основними причинами цих явищ стали не тільки спрацювання техніки, але і низьке забезпечення сільськогосподарськими підприємствами фінансовими ресурсами для оновлення матеріально-технічних ресурсів, а також диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію та технічні засоби, неможливість залучити кредити на їх придбання і незабезпеченість запасними частинами, низька якість ремонту, недостатній рівень збереження, високі ціни на нову техніку тощо. На сьогодні основне завдання полягає у тому, щоб припинити списання укомплектованих машин, продати їх ремонтним підприємствам і реалізувати через ринок техніки, що була у користуванні.

Амортизаційний фонд, який за своїм економічним змістом має бути спрямований на фінансування закупівлі сільськогосподарської техніки, але на основі нормативно-правих актів він є більшою мірою віртуальним і накопичені кошти за прямим призначенням використати неможливо. Як свідчать дані табл. 3, його сума досить значна, що дало змогу суттєво покращити технічне забезпечення сільськогосподарських підприємств.

Використання коштів, які надходять сільськогосподарським товаровиробникам у вигляді державної підтримки, мають цільовий характер використання. Більшість державних програм підтримки спрямовані не на модернізацію матеріально-технічної бази, а на компенсацію поточних виробничих витрат.

Як свідчать проведені науковцями дослідження, спостерігається нерівномірність розподілу державної підтримки між сільськогосподарськими товаровиробниками. Доступ до компенсацій мають підприємства, що в змозі самостійно віднайти фінансові ресурси, мова йде про великі комбіновані структури (агрохолдинги), які, обробляючи в 2013 р.

Таблиця 2. Структура розподілу основних видів сільськогосподарської техніки в господарствах Київської області, 2013 р.

Нааявність техніки	Трактори		Автомобілі		Плуги		Сівалки	
	од.	%	од.	%	од.	%	од.	%
0	398	34,8	594	51,9	556	48,6	535	46,7
1	135	11,8	84	7,3	163	14,2	154	13,4
2	82	7,2	56	4,9	107	9,3	107	9,3
3	62	5,4	41	3,6	73	6,4	70	6,1
4	61	5,3	32	2,8	51	4,5	58	5,1
5	32	2,8	25	2,2	40	3,5	46	4,0
10	150	13,1	105	9,2	103	9,0	103	9,0
15	77	6,7	74	6,5	33	2,9	40	3,5
20	48	4,2	40	3,5	8	0,7	14	1,2
30	51	4,5	56	4,9	6	0,5	12	1,0
Більше 30	49	4,3	38	3,3	5	0,4	6	0,5

2,5 млн га, використовували весь сучасний арсенал залучення фінансових ресурсів, працюють стовідсотково на імпортній техніці, а для підприємств із площею сільгоспугідь до 500 га і господарствам населення, які обробляють близько 17 млн га землі та користуються конструктивно застарілою технікою радянських часів, держава обмежує такі можливості [3, с. 25].

На думку науковців, найбільш оптимальним вирішенням даної проблеми є фінансовий лізинг, який передбачає, що перший внесок за придбану техніку становить 15% від загальної вартості об'єкта лізингу, а потім — 7% річних упродовж 5—7 років. Лізингоодержувач не залежить від можливих змін ціни виробника техніки — ціна залишається незмінною протягом терміну дії лізингового договору. Крім того, лізингоодержувач не сприйнятливий щодо коливання курсу долара і не залежить від рівня інфляції. Слід зазначити, що гарантом операцій з фінансового лізингу є держава.

Світовий досвід переконує, що фінансовий лізинг є одним із найефективніших інструментів інвестування, що дає можливість без значного фінансового навантаження сільськогосподарським підприємствам оновити машинно-тракторний парк та впровадити прогресивні технології в сільськогосподарське виробництво.

У країнах Заходу розвитком лізингових відносин опікується держава, яка фінансовим заохоченням лізингових відносин реалізує нову техніку та сприяє оновленню основних засобів, прискоренню розвитку національної економіки та підвищенню її конкурентноспроможності на світовому ринку. Так, у країнах з розвинутою ринковою економікою частка лізингу в інвестиціях на придбання машин і обладнання становить: у США — 31%, Великобританії — 24, Німеччині 20, Франції — 22, Австрії, Данії, Норвегії — до 10%, Італії, Голландії — 12—14% [5, с. 326].

Практичний досвід свідчить про кращі умови банківського кредитування на придбання техніки порівняно з лізингом. При розрахунках за техніку коштами право власності на об'єкт угоди переходить відразу до покупця, а на умовах лізингу — тільки після повного погашення заборгованості. Тому за можливої реорганізації лізингової компанії постає загроза втрати техніки, вартість якої повністю не виплачено. Разом із тим зовнішнє фінансування в Україні занадто

Таблиця 3. Динаміка джерел фінансування придбання техніки та обладнання сільськогосподарськими підприємствами Київської області, млн грн.

Джерела фінансування	Роки					2013 р. у % до	
	2009	2010	2011	2012	2013	2008 р.	2012 р.
Чистий прибуток	388,7	826,0	1991,9	3084,8	4110,8	1057,58	133,26
Амортизація	309,7	425,8	437,5	501,2	538,7	173,94	107,48
Державна підтримка	654,4	417	813,7	396,5	644	98,41	162,42
Інвестиції	1461,7	890,3	959,6	1193,0	1456	99,61	122,05

Таблиця 4. Групування сільськогосподарських підприємств Київської області за рівнем рентабельності виробництва продукції рослинництва та придбанням основних видів техніки за 2013 р.

Групи за рентабельністю продукції рослинництва, %	Трактори усіх видів		Плуги		Культиватори		Сівалки		Комбайни зернозбиральні	
	од.	у % до всього	од.	у % до всього	од.	у % до всього	од.	у % до всього	од.	у % до всього
До -25	2	1,4	9	16,4	3	3,4	5	4,9	1	4,5
0	5	3,6	4	7,3	5	5,6	8	7,8	3	13,6
25	39	28,3	11	20,0	7	7,9	22	21,4	7	31,8
50	45	32,6	12	21,8	23	25,8	25	24,3	5	22,7
75	23	16,7	9	16,4	17	19,1	16	15,5	0	0,0
100	8	5,8	1	1,8	17	19,1	11	10,7	0	0,0
Більше 100	16	11,6	9	16,4	17	19,1	16	15,5	6	27,3
Усього	138	100,0	55	100,0	89	100,0	103	100,0	22	100,0

дороге, тому альтернативним і більш прийнятним варіантом придбання техніки є відстрочка платежу.

В Україні понад сто банків надають аграріям коротко- та довгострокові кредити, проте вартість їх залишається досить високою. Процентні ставки, під які залучалися кредити, в середньому становили 20—24% річних, що в нинішніх умовах неприйнятно для сільськогосподарських товаровиробників. В умовах посилення фінансової кризи українські банки майже не забезпечують сільськогосподарські підприємства середньо- та довгостроковими кредитами.

За даними Міжнародної фінансової корпорації, 77% сільськогосподарських товаровиробників використовують кредити на закупівлю пально-мастильних матеріалів, 48% — засобів захисту рослин 36% — на придбання посівного матеріалу. Лише 13% підприємств використовують кредити для технологічного оновлення і 6% для розширення виробництва.

Отже, нині реальними джерелами модернізації машинно-тракторного парку є фінансові ресурси інвесторів і прибуток. Підтверджують цей висновок дані таблиці 4, в якій сільськогосподарські підприємства згруповані за рівнем рентабельності та кількості придбаної техніки.

Очевидно, що посилення кризових явищ зумовлюватиме вкладення інвестиційних ресурсів не в техніку й обладнання, а на фінансування обігових засобів, у тому числі — на купівлю насіння, пально-мастильних матеріалів, мінеральних добрив, сплату банківських процентів за кредит тощо. Внаслідок чого сільськогосподарські підприємства змушені скорочувати посівні площі, переходити на примітивні низькоефективні технології, що, безумовно, призводить до зниження врожайності та збільшення втрат сільськогосподарської продукції.

ВИСНОВКИ

Структуру машинно-тракторного парку більшості сільгоспідприємств можна охарактеризувати такими показниками: висока частка морально і фізично зношеної техніки; низький рівень технічної готовності машинно-тракторного парку; велика частота відмов технічних засобів у період виконання робіт; невідповідність показників призначення наявних технічних засобів вимогам інноваційних технологій вирощування агрокультур; невідповідність технічних можливостей наявної матеріально-технічної бази структури та обсягам робіт.

Відновлення технічної матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств у сучасних економічних умовах не може ефективно розвиватися без суттєвої державної підтримки; держава повинна збільшувати фінансову

підтримку аграріям на оновлення зношеної техніки та використання технологій; необхідно переорієнтувати адресну державну підтримку в частині оновлення основних засобів на сільськогосподарських товаровиробників, передусім малих форм господарювання.

Література:

1. Мельник Л.Ю. Фактори впливу на прибутковість аграрних підприємств / Л.Ю. Мельник, П.М. Макаренко, Л.Л. Мельник // Економіка АПК. — 2010. — № 5. — С. 79—86.
2. Непочатенко А.В. Оцінка ефективності використання машинно-тракторних парків сільськогосподарських підприємств та напрямки її вдосконалення А.В. Непочатенко // Економіка та управління АПК: зб. наук. праць. — Біла Церква, 2014. — № 2 (115). — С. 90—97.
3. Асмолова Г. Механізм регулювання відтворення основних засобів підприємств / Асмолова Г. // Економіст. — 2007. — № 7. — С. 24—27.
4. Яшан Ю.В. Напрямки підвищення ефективності відтворення і використання основних засобів / Ю.В. Яшан // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки, 2012. — Вип. 22. Ч. II. — С. 1—6.
5. Сатир Л.М. Теоретичні підходи до визначення економічної сутності матеріально-технічної бази сільського господарства та її складових / Л.М. Сатир // Сталій розвиток економіки. — 2012. — № 7 (17). — С. 324—328.

References:

1. Mel'nyk, L.Yu. Makarenko, P.M. and Mel'nyk, L.L. (2010), "Pressure on the profitability of agricultural enterprises", *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 79—86.
 2. Nepochatenko, A. V. (2014), "Evaluation of the use of tractor fleet of agricultural enterprises and areas of improvement", *Ekonomika ta upravlinnia APK*, vol. 2 (115), pp. 90—97.
 3. Asmolova, H. (2007), "Mechanism of regulation play fixed assets", *Ekonomist*, vol 7, pp. 24—27.
 4. Yashan, Yu.V. (2012), "Directions efficiency and reproduction of fixed assets", *Naukovi pratsi Kirovohrads'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 22, no. II, pp. 1—6.
 5. Satyr, L. M. (2012), "Theoretical approaches to determining the economic substance of the material and technical base of agriculture and its components", *Stalyj rozvytok ekonomiky*, vol. 7 (17), pp. 324—328.
- Стаття надійшла до редакції 11.08.2015 р.*